

ЗНАМЕНИТІ УКРАЇНЦІ

РОСТИСЛАВ
КОЛОМІЄЦЬ

МИХАЙЛЬ
СЕМЕНКО

Харків
«Фоліо»
2019

ЕПАТАЖ МИХАЙЛЯ СЕМЕНКА (ЗАМІСТЬ ПЕРЕДМОВИ)

Хто ж я справді, як «річ у собі»?
Чи поет, чи філософ, чи великий скрипник?

Михайль Семенко

Зверненням до постаті видатного і загадкового українського поета-шукача Михайля Семенка я зобов'язаний поету, письменнику, літературознавцю Сергію Жадану, який у своїй творчості став зв'язковим між українським мистецьким авангардом 20—30-х років минулого століття і нашим часом. Так, це той Жадан, який написав кандидатську дисертацію про Семенка, а потім з'явився у кінострічці Олеса Саніна «Поводир» в образі Михайля Семенка, промовляючи його поетичні рядки. Він звертається до мене — до нас з промовистим посланням:

— Любий друже! Ти навіть не уявляєш, наскільки пластичною й невротичною (теж, до речі, семенківське слово) може бути українська поезія. Ти навіть припустити не можеш, що може зробити з нею людина зі здоровим почуттям гумору та міцними нервами. Тобі навіть на думку не спадає, наскільки українська поезія може відрізнятись від усього того, що українською поезією називають. Тож чим скоріше відкривай для

себе... Тепер ось знаю, що відповісти, коли час од часу просять порадити щось для читання. Читайте Семенка. Він принаймні незрозумілий... Незрозумілий? Уже цікаво...

Згадки про дивовижну поезію Семенка я знаходжу у щоденнику моєї бабусі, поетеси символістського кола Наталі Козловської (Родіонової). Вона радить не читати вірші Семенка, а промовляти їх, причому — на різні голоси, і не робити пауз там, де, всупереч граматиці, поет не ставить розділових знаків. Як це? Незрозуміло...

Михайль Семенко здійснив в українському мистецтві ХХ століття те, що до нього ніхто не робив, тому й незрозуміло. Одразу не зрозуміло. Справді, милуватися, захоплюватись віршами Семенка непросто, тут я погоджуся з моєю бабусею-символісткою, як погоджуюсь і з тим, що нам належить прилучитися до таємниці його творчості — й тоді розкриються її принади.

Відродження імені Михайля Семенка почалося з-за кордону. У 1978—1986 роках першим зробив спробу дослідження українського футуризму та фактично відкрив світові поета Михайля Семенка літературознавець, професор відділу сучасних мов і культурологічних студій Альбертського університету (Канада) Олег Ільницький. Доклали плідних зусиль для того, щоб повернути до читацького обігу творчість Семенка, поет і письменник Сергій Жадан, літературознавець, член-кореспондент НАНУ Микола Сулима, мистецтвознавець, так би мовити, ідеолог українського мистецького авангарду, міжнародний експерт мистецьких творів Дмитро Горбачов, поетеса, критик, літературознавець Анна Біла, спів організатори мистецького заходу «Рік Семенка» поетеса Любов Якимчук і поет Олег Коцарев, за що і висловлюю їм щирю подяку. Але мені б

не хотілося, щоб читачі опинились наодинці під жорстким тиском наукових тлумачень і науковоподібних осмислень. Бо, навіть прийнявши до уваги ці дослідження, чи можна вважати, що ім'я Семенка повернуте до історії української літератури, до сучасних читачів? Питання, як на мене, риторичне. Підступитись до Михайля Семенка з нормативними критеріями мистецтвознавства — річ безнадійна. Я пишу цю книгу у жанрі емоційного мистецтвобачення: поменше наукової термінології, хоча її не уникнути, побільше почуттєвих вражень і фантазувань з приводу...

Але все це є приводами для написання книги про поета-провидця Михайля Семенка. А мотивацією для цього стала потреба відбудувати у XXI столітті історію української художньої культури XX століття, понівечену більшовицьким режимом. Цьому була присвячена моя книжка «Лесь Курбас», яка вийшла у видавництві «Фоліо» в серії «Знамениті українці» у 2016 році, а також інші видання з цієї серії — «Остап Вишня», «Гнат Хоткевич» і «Михайль Семенко».

* * *

Михайль Семенко... Все переплелось у житті і творчості цієї яскравої й пристрасної особистості: революція як всесвітній переворот, революція як переоцінка художніх цінностей українського мистецтва, безкінечний й безгарантійний пошук нового, незвіданого — як прорив українського мистецтва до європейського культурного простору.

І скільки неймовірних гіпотез щодо його творчості дійшло до нашого часу! Скільки легенд з його життя! Скільки пліток!..

Ким же насправді він був у житті, у творчості — поет з дивним іменем Михайль?

А тепер приготуйтеся. Такого ще не знав український поетичний світ!

Ось його «Автопортрет» — розписується, нервово розщеплюючи слова на суголосні частинки з різномовними складовими, тобто анаграмуючи¹ слова:

Хайль семе нкоми
Ихайль кохайль альсе комих
Ихай месен михсе охай
Мх йль кмс мнк мих мих
Семенко енко нко Михайль
Семенко мих михайльсе менко
О, Семенко Михайль!
О, Михайль Семенко!

Тут і німецька вимова — «хайль», і українська «хай», і арабська — «охай», і сексуальне «кохайль», а в результаті конструюється очікуване, тримайте — Семенко Михайль — поет, філософ, скрипник. То що це? Заум? Розіграш? Чи бажання повернути увагу до себе, такого складного і неповторного?

Як це помітили не тільки ми з вами, в «Автопортреті» частини імені та прізвища ніби пересипаються при повороті мистецького окуляра, утворюючи завжди новий візерунок. А навіщо?.. В бажанні хірургічно препарувати свій розчерк, щоб побачити, що ж там всередині? Можливо. У цьому улам-

¹ Анаграма (від грецьк. *ana-* — «пере» й *ура́цца* — «літера») — літературний прийом, в основі якого — перестановка літер або звуків певного слова (або словосполучення), що в результаті дає інше слово або словосполучення.

коподібному поетичному розчерку міститься ключ до прочитання семенківської поезії, в якій варто шукати не стабільності змісту і застигlosti формоутворень, але саме неусталеність змісту і динаміку формоутворень? Ймовірно.

А щодо «розтину» зовнішності людини в ім'я виявлення її сутності — нічого дивного: звичний спосіб художнього відтворення дійсності у творчості європейських авангардистів першої половини ХХ століття. Згадайте хоча б «Автопортрет» Пабло Пікассо, де митець, ніби розітнувши своє обличчя, зобразив себе одночасно у різних ракурсах — в анфас, профіль, труакар... А тепер уявіть собі поруч поезоживопис — живописний «Автопортрет» Пікассо і поетичний «Автопортрет» Семенка... Спільний підхід до художнього самозображення...

* * *

Навіть у круговерті непростих мистецьких доль людська і творча біографія Семенка вражає такими контрастами падінь і злетів, таким поєднанням простого й непоаяснюваного, викликаючим захоплення чи несприйняття, що, коли відтворюєш його образ, не уникнути слова «легенда»...

Не хотів би, щоб ви, шановний читачу, опинились під жорстким пресом тлумачень і осмислень. Тож, неупереджені, наблизимось до його, не буде перебільшенням сказати, скандальної постаті. Уявімо її живою, у русі, у змінах.

Семенка за життя звинувачували у різних гріхах і «злочинах»: як поета — за епатаж, позерство, саморекламу, як людину — за безсоромність, навіть хуліганство.

...Одразу після написання «Автопортрета» Семенка з'являється пародія на нього:

Засліпнився до одчаю
Чаю.
Семенка читати стану.
тану!
ану.
ну.
Позіхаю,
хаю.
аю.
ю.
Сплю.

Викрити підробки «під Семенка» не становило б складності, якби він сам часом не опускався нижче свого рівня, визнаймо, бувало й таке...

У душевному просторі і, відповідно, у художньому світі українського поета Михайля Семенка відбувались безкінечні модуляції і метаморфози духовності, які він відкривав людям, і це надзвичайно збуджувало сучасників.

...Ось Семенко привселюдно маніфестує: «“Кобзар!”» Кидає виклик українській громаді, яка готувалась до відсвяткування 100-річчя від дня народження Тараса Шевченка, — посмів посягнути на святе. Розгніваний батько готовий був відректися від сина!

...Ось Семенко у ліричній, сказати б, інтимній сповіді переможно оспівує акт кохання, подумати тільки (заплющіть очі, закрийте вуха, надцнотливі) — статевий акт. І це в українській ліриці! Дехто обурювався — порнографія!

Він жив відкрито, його життя проходило на очах у всіх. А у посякденні його поведінка, в узвичаєному розумінні цьо-

го слова, була далеко не бездоганною. Й не дивно, що навколо його імені накручено стільки напівправди і брехні, що навіть сьогодні, з висоти часу, у цьому непросто розібратись. Так, поголос не пощадив Семенка. Деякі його людські слабкості ставились йому за велику провину ще за його життя.

Пліткували, що він божився, ніби роздягнеться біля пам'ятника Богдану Хмельницькому й покаже, яке в нього красиве тіло... Заспокойтеся, це образний вираз оголеної душі поета.

Хуліганів? У жодному разі! Просто вів, за його ж словами, «модерн-життя».

...Привселюдно сплачував своєму другу поету Миколі Бажану перший гонорар — вручив дебютантові шкіряні штани, особливість яких полягала в тому, що вони... стояли! Розчулений отримувач гонорару дякував йому за оптимістичне побажання. Ну, що тут скажеш...

...Якщо вірити Оксані Буревій, дочці опонента Семенка письменника Костя Буревія, то Семенко, живучи у центрі Києва, на вулиці Володимирській, міг зранку вийти у доброму гуморі на балкон і... помочитися вниз. Жарт, чи що? Якщо жарт, то несмішний. Ну, це вже на совісті Оксани Костівни, яка, живучи у США, багато зробила для увічнення пам'яті батька. Але ж не за рахунок дискредитації його опонента це робити? Та й чи могла Оксана Костівна бути безапеляційним свідком, адже на момент описуваних подій їй ледь виповнилось сім років?..

...Доброзичливий Остап Вишня, сповнений поваги до мистецьких пошуків Семенка, висловлювався делікатніше, мовляв, той міг «подивувати і образити міщанський смак»...

ЗМІСТ

Епатаж Михайля Семенка (Замість передмови)	3
Ось він спливає з молоху історії	19
Локомотив українського авангарду	41
Futurum	56
Еротези українською	62
Театральні пошуки бунтівного футуриста	70
Михайль та Наталя	74
Вибрані перлини	78
Метапоезія Михайля Семенка	80
«Нова генерація»	84
У передчутті неминучого	93
Заповіт	103
Нерозвінчана легенда, або Друге народження поета	108
Мета мистецтва Семенка і... куди вже далі?..	116